

Chronicle

Životní jubileum Marie Krčmové

Na sklonku roku 2005 se dožívá významného životního jubilea bohemistka prof. PhDr. Marie Krčmová, CSc., působící na Ústavu jazykovědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a v posledních letech i na Ústavu bohemistiky Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě.

Narodila se 24. prosince 1940 v Brně v rodině univerzitního profesora a významného literárního vědce prof. dr. Josefa Hrabáka, DrSc. Vzdělané rodinné prostředí a vědecká orientace otce jistě podstatně ovlivnily její životní cesty. Šla v jeho šlépějích – to pokud jde o píli, pracovitost, zodpovědnost a houževnatost v práci a zaujetí zkoumaným oborem, ale jinak se vydala zcela samostatně, neboť její badatelská dráha směřovala k jazyku.

Na filozofické fakultě někdejší brněnské univerzity vystudovala v r. 1962 češtinu a ruštinu a posléze si přibrala fonetiku. Této dílčí lingvistické disciplíně se také věnovala především v počátcích své učitelské a vědecké dráhy, tehdy pod vlivem prof. Karla Ohnesorga, a k fonetice se také vedle tematicky jiného a rozsáhlého odborného záměru opakovaně vrací.

Vědecké snažení M. Krčmové formovaly už za jejích studentských let i tím spíše v dobách pozdějších význačné osobnosti brněnské slavistiky a bohemistiky. Učitelem M. Krčmové byl (kromě už jmenovaného K. Ohnesorga) např. bohemišta Arnošt Lamprecht, rusista Stanislav Žaža, působil na ni důsledně strukturalistický přístup obecného lingvisty Adolfa Erharta, a především vliv učitele, spolupracovníka a přítele Jana Chloupka. Základy stylistického vzdělání získávala u Milana Jelínka, s nímž se po letech setkala na témž pracovišti.

Ihned po absolvování fakulty nastupuje v r. 1969 do Ústavu pro jazyk český ČSAV jako stipendistka, vědecká aspirantka a posléze vědecká asistentka. Pra-

covníci tohoto ústavu se stávají jejími učiteli, kolegy i přáteli; za všechny jmenujme Jana Balhara, který jí předal úctu k materiálovému základu poznání jazyka.

Hned po ukončení studia začíná M. Krčmová působit externě na své mateřské fakultě, od r. 1970 až dodnes je jejím platným členem. Zde se rozvíjí její vědecký profil. V r. 1966 dosáhla titulu PhDr., v r. 1972 hodnosti CSc. A po jmenování docentkou (v r. 1988) a po následné docentské habilitaci v r. 1991 (na základě práce *Běžně mluvený jazyk v Brně*) byla v r. 1998 jmenována profesorkou pro obor český jazyk. V roce 1995 stojí u zrodu samostatného Ústavu jazykovědy FF MU, který vede až do r. 2003. Bohemistiku však neopouští, nadto se jí věnuje i v Opavě. Po mnoho let působila v Letní škole slovanských studií v Brně, pro niž připravila (ve spoluautorství) 6 učebních textů. Pravidelně pro účastníky školy také přednáší.

Vědecká práce jubilantky je nesmírně rozsáhlá. Vždy vycházela z jejího vlastního výzkumu a badatelského snažení a vždy se také odrazila v jejím pedagogickém působení. Odborné zájmy M. Krčmové se soustřeďují do několika oborů a jejich dílčích témat, které se zdarem snaží vzájemně popojit: V první řadě to byla fonetika a fonologie, česká i obecná, dále dialektologie a sociolingvistika, s čímž souvisí i teorie národního jazyka, v níž navazuje na J. Chloupeka. V ní se jubilantka zaměřovala především na diferenciaci a stratifikaci národního jazyka, rozpracovává pojem běžně mluvený jazyk, což konkretizuje na jazyk Brna a také na jeho specifickou nespisovnou varietu – „hantec“. Dalšími stěžejními oblastmi jejího zájmu byly a jsou stylistika, rétorika a problematika jazykové kultury.

V počátcích vědecké a pedagogické dráhy začínala M. Krčmová jako fonetička a opakovaně se i v dalších letech k fonetice vracela. Její první učební text *Fonetika českého jazyka* (1977), následná skripta *Fonetika a fonologie českého jazyka* (1984) a jejich přepracovaná vydání i několikrát dotisky dalších let studovaly tisíce bohemistů a slavistů na brněnských vysokých školách i jinde. Nejnověji je k dispozici titul *Obecná fonetika a fonologie*, multimediální text pro stejnojmenný předmět programů oboru filologie (www.phil.muni.cz/jazyk/fonetika).

Sociolingvistické práce jubilantky mají své kořeny v dialektologických terénních výzkumech, k nimž dostala příležitost v brněnské pobožce ÚJČ ČAV a mnohé z nich měly interdisciplinární nebo mezioborový charakter. Brno a jeho mluva se staly materiálovou oporou jejích publikací, poznala však empiricky i jazyk jiných regionů Moravy a Slezska a této znalosti s elegancí využívá. Od tohoto základu se odvíjejí stati o vokalické stránce brněnské mluvy nebo o teritoriální podmíněnosti diferenciaci mluvy mládeže na Moravě či spontánních mluvených projevech obecně. Rozpracovává pojem běžně mluvený jazyk a sleduje jeho proměnu v čase, z pohledu člověka, který zná živý jazykový materiál v celém Česku,

se vyjadřuje k otázce obecné češtiny. V poslední době se zabývá i procesy stabilizace nespisovných variet a jejich psanou podobou. V publikační činnosti jubilantky jsou patrné přesahy do jiných společenských věd. Např. píše o argotu, dialektismech nebo vulgarismech jako prostředcích umělecké stylizace, zamýšlí se nad stylovou charakteristikou literatury faktu, podává pojednání o metajazykovosti slovesného umění, o jazyku konzumní literatury, brněnskou mluvu sleduje v souvislosti s kontakty etnik českého a německého apod. Jde vesměs o témata v dnešním kontextu velmi aktuální. Šíře záběru vede k metodologické pestrosti publikovaných prací a k pestrosti žánrové. Jubilantka se nevyhýbá ani dnes moderní publikaci internetové.

K naznačené oblasti má blízko také její pojetí stylistiky a v souvislosti s ní jazykové kultury, v níž si všímá jak vyznačení způsobů její prezentace, na níž se i sama podílí, tak obecnějších typů norem jazykového vyjadřování, zvl. norem stylových a komunikačních, a vztahu mezi normou a kodifikací v časových proměnách. Právě stylistika českého jazyka se stala další doménou jubilantčina oborového zájmu. Po interních materiálech pro semináře a kolektivním skriptu *Stylistické minimum* je to její autorský podíl na sérii tří knih čtyřčlenného autorského kolektivu vedeného Janem Chloupkem a později Marií Čechovou (1991, 1997, 2003). Tyto práce, z nichž první byla zamýšlena jako vysokoškolská učebnice, se staly kolektivními relativně úplnými monografiemi o české stylistice (a stylizaci), které do té doby nebyly v českém prostředí k dispozici. Napsala pro ně několik rozsáhlých a tematicky uzavřených částí, jež pravidelně inovovala. Knížky sloužily a slouží nejen rozvoji oboru, ale i při výuce jako vysokoškolské učebnice na mnoha českých vysokých školách.

M. Krčmová má velkou schopnost podílet se na týmové práci. Byla zapojena v několika projektech, např. při studiu vývoje češtiny po r. 1945, češtiny přelomu tisíciletí, vlivu pragmatických činitelů na vyjadřování, byla členkou kolektivu připravujícího soubornou *Příruční mluvnici češtiny*, připravila 30 hesel do reprezentativního *Encyklopedického slovníku češtiny* a spolupracovala při redakci hesel dalších. Její jméno je pak v katalozích skryto pod aj., a kol., i když je podíl nezanedbatelný. Kromě toho vedla kolektiv nedávno završeného projektu *Komparativní studium věcných textů*, který sdružoval lingvisty různých filologických pracovišť FF MU a dnes se podílí na realizaci projektu *Kapitoly z dějin české lingvistiky*.

Další činnost je spjata s častou aktivní účastí na vědeckých konferencích a sympoziích v Česku i v zahraničí. Zvl. kontakty s polskou a slovenskou lingvistikou jsou mnohaleté a dále se úspěšně rozvíjejí.

Z bohaté badatelské práce nelze stručně vyjmenovat všechno. Zůstává ještě činnost na poli popularizace jazykovědy. Publikovala desítky kratších příspěvků s touto tematikou, na stanici Vltava jsme si mohli vyslechnout její cyklus 12 pořadů o češtině.

Teoretické a metodologické otázky oboru a zájem o otázky didaktické spolu se zkušenostmi pedagogickými ji přivedly k tvorbě 2 učebních textů pro střední pedagogické školy, ale také k recenzní činnosti v této oblasti.

K profilu jubilantky patří také její činnost organizační. Zmínili jsme se již o jejím podílu na konstituování Ústavu jazykovědy, další je působení v komisích doktorského studia (a vedení doktorandů), činnost oponentky pro habilitační nebo profesorské řízení.

Jubilantce patří dík za nesmírně záslužnou práci, a to také od studentů. I přes přísnost a náročnost paní profesorky ke studentům právě oni oceňují znovu a znovu její lidský přístup, ochotu pomoci a rozdávanou moudrost a živostí optimismus, kdy s nadhledem a osobitým humorem pomáhá jiným zvládat i nejsložitější problémy. Vychovala stovky, možná tisíce studentů, kteří na ni rádi vzpomínají.

Do dalších let přejeme prof. PhDr. Marii Krčmové, CSc., hodně dalších úspěchů ve vědecké a pedagogické práci a napořád pevné zdraví.

Výběr z bibliografie Marie Krčmové

(Z různých studií a příležitostných prací upozorňujeme jen na ty, které se bezprostředně týkají stylistiky a věci úzce souvisejících)

Monografie

Běžně mluvený jazyk v Brně. Spisy FF UJEP Brno, sv. 231. Brno 1981. 200 s.

Účast na kolektivních monografiích

J. Chloupek, M. Čechová, M. Krčmová, E. Minářová. *Stylistika češtiny*. Praha, SPN 1991. 296 s.

[Autorský podíl: Styl a stylistika (s.15-21); Stylistické aspekty výstavby textu (s. 79-100); Slohová charakteristika prostředků lexikálních (s.141-153); Pojmovost jako konstituující faktor projevu - funkční styl odborný (s. 169-190); Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu - funkční styl umělecký (s. 225-267)].

Karlík, P., Nekula, M., a Rusínová, Z. (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, Lidové noviny 1995. 800 s. 2. vyd. 1996, 3. vyd. 2000.

[Autorský podíl: Kapitola Fonetika a fonologie, s. 21-64].

Kořenský, J. (ed.): *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk*. Uniwersytet Opolski: Opole 1998. 216 s.

[Autorský podíl: Péče o češtinu (117-142), Proměny spisovné češtiny: Foneticko-fonologická rovina jazyka (143-152), Formální morfologie (164-176), Syntaktická rovina jazyka (176-180), Styl a nauka o něm (196-202). Spoluredakce].

Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. *Stylistika současné češtiny*. ISV, Praha 1997. 275s.

[Autorský podíl: Kapitoly Styl a stylistika (s. 5-10); Stylistické aspekty výstavby textu (s. 61-79); Slohová charakteristika prostředků lexikálních (s. 121-132); Pojmovost jako konstituující faktor projevu - funkční styl odborný (s. 149-170); Persvazivní funkce jako konstituující faktor projevu - funkční styl rétorický (s. 204-212); Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu - funkční styl umělecký (s. 212-250)].

Daneš, F. a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Academia, Praha 1997.

[Autorský podíl: Kapitoly: Současná běžná mluva v českých zemích (160-172); Proměny brněnské městské mluvy (s. 225-230) a Mluva dítěte v dnešní moravské jazykové situaci (219-224)].

Jelínek, M., Švandová, B. (eds.). *Argumentace a umění komunikovat*. PedF MU, Brno 1999

[Autorský podíl: Jazyk v komunikaci, s. 221-229, Výslovnost ve veřejném projevu 297-312].

Bogoczová, I. aj. *Tváře češtiny*. Ostravská univerzita, Ostrava 2000.

[Autorský podíl: Zvuková stavba textů, s. 119-138].

Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN 2002.

[Autorský podíl: 30 hesel z fonetiky a z teorie národního jazyka].

Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná česká stylistika*. ISV, Praha 2003. 342 s.

[Autorský podíl: Kapitoly Styl a stylistika (s. 17-23); Stylistické aspekty výstavby textu (s. 73-90); Slohová charakteristika prostředků lexikálních (s. 138-147); Pojmovost jako

konstituující faktor projevu – funkční styl odborný (s. 175-193); Působení na posluchače jako konstituující faktor projevu – funkční styl rétorický (s. 230-245); Deklarování estetické funkce jako konstituující faktor projevu – funkční styl umělecký (s. 255-288.)

Učebnice

Rozvíjení poznání a jazyka v předškolním věku. Monatová, L. (vedoucí autor. kolektivu). SPN, Praha 1979. 124 s. Autorský podíl s. 64-123.

Metodika jazykové výchovy v předškolním věku. Textová část. Přehled pomůcek a přílohy L. Richterová. 1.vyd. SPN, Praha 1987. 2.vyd. 1989. 124 s.

Skripta

Fonetika českého jazyka. FF MU, Brno 1978. 88s.

Fonetika a fonologie českého jazyka. SPN, Praha 1984. 110 s.

Stylistické minimum. Spoluautoři J. Chloupek, E. Minářová. Brno 1987, dotisk 1990. 118 s.

Fonetika a fonologie. Zvuková stavba českého jazyka. FF MU Brno 1990. Dotisk 1992, 1994, 1996. 148 s.

Obecná fonetika a fonologie. Multimediální text pro stejnojmenný předmět programů oboru filologie: www.phil.muni.cz/jazyk/fonetika..

Šest titulů skript pro LŠSS v Brně.

Studie

Jazyk mládeže na Moravě. Naše řeč 60, 1977, s. 113-118.

Vývojové tendence běžně mluveného jazyka střední Moravy. In: Příspěvky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů. Záhřeb 1978. Ondruš, Š., Wollman, S. (red.). ÚČL Praha 1978, s. 1-11.

Argot jako prostředek umělecké stylizace. In: Sborník přednášek z 3.konference o slangu a argotu. Klimeš, L. (red.). Plzeň 1987, s. 106-117.

K variabilitě běžně mluvené češtiny. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Brabcová, R., Štícha, F. (red.). UK Praha, 1988, s. 127-135.

K charakteristice poloveřejných mluvených projevů. In: Fungování textu ve společenské komunikaci. Hausenblas, K., Mareš, P. (red.). Slavica Pragensia XXXII, 1988, s. 237-247.

- K stylové charakteristice literatury faktu. In: *Textika a štylistika*. Mistrík, J. (red.). Sborník príspevkov z celoštátnej štylistickej konferencie 29.-31.1. 1986. Bratislava 1989, s. 269-277.
- Funkce slangu. In: *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu*. Klimeš, L. (red.). Plzeň 1989, s. 79-91.
- K sociolingvistické interpretaci spontánního mluveného projevu. In: *Dynamické tendencie v jazykovej komunikácii*. Bosák, J. (red.). Bratislava 1990, s. 92-101.
- Stálé komunikativní faktory a možnosti jejich využití při deskripci stylu. In: *Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie*. Findra, J. (red.). Banská Bystrica 1991, s. 78-85.
- Formierung der Stadtsprache als Reflex von Kontakten zweier Ethnien. In: *Leute in der Grosstadt*. Sirovátka, O. (red.). Ústav pro etnografiu a folkloristiku, Brno 1992, s. 79-84.
- Vulgárnost a vulgarismus v krásné literatuře. *Universitas*, 1992, č. 5, s.34-40.
- The Position of Dialect in the Language of Villages in South Moravia. In: *Varieties of Czech*. Eckert, E. (red.). Rodopi Amsterdam-Atlanta, 1993, s. 143-153.
- Proměny běžně mluveného jazyka velkoměsta. In: *Jezyki slowianskie wobec wspólnych przemian w krajach Europy srodkowej i wschodniej*. Gajda, S. (red.). Opole 1993, s. 119-125.
- Brněnská městská mluva - odraz kontaktů etnik. *SPFFBU*, A 41, 1993, s. 77-86.
- Obecné a zvláštní v mluvě města Brna. In: *Brno-město uprostřed Evropy. Referáty a diskusní příspěvky z konference*. Jelínek, M. (red.). Brno 1994, s. 88-91.
- Stylové normy a jejich místo ve stylistické teorii a stylizační praxi. In: *Stylistyczne konfrontacje*. Gajda, S. (red.). Opole 1994, s. 33-38.
- Ke kořenům vytváření komunikačních kompetencí. In: *Kształcenie porozumiewania sie*. Opole 1994, s. 29-35.
- Pojetí stylistiky. *Stylistyka IV*, 1995, s.263-265. Opole, Polska.
- Hantýrka jako jazykový reprezentant města. *Sborník přednášek z 5. konference o slangu a argotu v Plzni*. Plzeň 1995, s. 48-53.
- O smyslu a způsobu popularizace jazykovědy. In: *Pocła Dušanu Šlosarovi*. Albert, Boskovice 1995, s. 280-285.
- Slang - též z hlediska sociolingvistického. In: *Studia Slavica 2*. Uniwersytet Opolski, 1995, s. 33-38.
- Jazyk konzumní literatury. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993*. Jančáková, J., Komárek, M., Uličný, O. (red.). FF UK Praha, 1995, s. 253-257.
- Hantec a co k tomu patří. *Čeština doma a ve světě*, 1995, č. 4, s.229-235.
- Co je to moravská výslovnost? *Čeština doma a ve světě*, 1995, č.4, s. 237-240.
- Kodifikace výslovnosti a jazyková praxe. In: *Spisovnost a nespisovnost dnes*. R. Šrámek (red.). Brno 1996, s. 103-105.

- Proměny mluvené komunikace a vývoj ortoepické normy. In: *Jezyki slowianskie 1945-1995*. Gajda, S. (red.). Opole 1995, s. 119-126.
- místo stylistiky v rámci věd o jazyce. In: *Jazykověda. Linguistica*. J.Damborský (red.). *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis* 146, 1994, č. 1, s. 15-22.
- Slang - též z hlediska sociolingvistického. In: *Studia Slawistyczne Opolsko-Ostrawskie, Studia Slavica* 2. J.Damborský (red.). Opole 1995, s. 33-38.
- K pramenům specifika mluveného projevu (Mluvenost či spontánnost?). In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Davidová, D. (red.). Ostrava 1995, s. 26-32.
- Běžná mluva východní Moravy. In: *Jazyk a jeho užívání. Sborník k životnímu jubileu profesora Oldřicha Uličného*. Nebeská, I., Macurová, A. (red.). UK Praha 1996, s. 119-128.
- Interakce produktor – receptor při stylizaci textu. In: *Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykové komunikácie*. V. Patráš (ed.). Banská Bystrica 1996, s. 65-70.
- Nejen lexikum. In: *Bosák, J. (ed.). Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: pro a proti*. Bratislava: Veda 1999, s. 38-45.
- Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In: *Karlík, P. a Hladká, Z. (eds.), Čeština. Univerzália a specifika* 2. Brno: MU 2000, s. 63-77.
- Proměny češtiny našich dní. In: *Научни трудове, том 35, кн. 1 (1997). Филологии. Пловдивски университет „Пасий Хилендарски“, Балгария*, с. 31-40.
- Rétorika mezi tradicí, přítomností a budoucností. In: *Odaloš, P. (ed.). Všeobecné retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity M. Bela 1999, s. 51-56.
- Отражение чешско-немецкого билингвизма в довоенной речи жителей города Брно. In: *Кучинская, А. И. (ed.). Язык как средство трансляции культуры*. Moskva: Nauka 2000, s. 213-219.
- Dialekt jako exponent stylových hodnot komunikátu. In: *Stylistyka IX. Česká stylistika*. Opole 2000, s. Jazyk spojující. In: *Buzássyová, K. (ed.). Člověk a jeho jazyk. Jazyk jako fenomén kultúry*. Bratislava: Veda 2000, s.23-30.
- Odborný komunikát: slovník versus multimediální prezentace. In: *Klincková, J. (ed.). Jazyková komunikácia v 21. storočí*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2001, s. 35-49.
- Участие звукового уровня текста в формировании современных ораторских выступлений. In: *Нещименко, Г. П. Встречи этнических культур в зеркале языка в лингвокультурном сопоставительном аспекте*. Moskva: Nauka 2002, s. 329-340.
- Mluvenost a psanost jako slohotvorné činitele. *Sborník prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě: Řada jazykovědná: D3 (2003)*, s. 29-35.
- Úskalí popisu zvukové roviny jazyka. In: *Šimková, M. (ed.), Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku*. Bratislava: Veda 2003, s. 53-59.

- Príznačnosť a její specifika v morfológii. In: Karlík, P. a Pleskalová, J. (eds.). Život s morfémy. Sborník studií na počest Zdenky Rusínové. Brno: MU, 2004, s. 111-122.
- Slangové výrazivo jako součást zábavných textů. Jazykověda. Linguistica. Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity 214, 2004, č. 4., s. 213-220.
- Psaná podoba sociolektu. In: Mislovičová, S. (ed.). Jazyk v komunikácii. Medzinárodný zborník venovaný Jánovi Bosákovi. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 2004, s. 54-62.
- Stylistika, stylizace a spisovnosť. In: Eva Minářová, Karla Ondrášková (eds.). Spisovnosť a nespisovnosť. Zdroje, proměny a perspektivy. MU: Brno 2004, s. 18-22.
- Studie připravené v rámci projektu Komparativní studium věcných textů jsou k dispozici na adrese www.phil.muni.cz/stylistika

EVA MINÁŘOVÁ